ու լեզուի տէր մարդը խոստովանում է իւր մոլորութիւնները, և տարածվում է Խաչելոյ առաջ՝ ու գլխման արտասուքներ թափում։ Կարճն ասեմ, ով որ մի ժամանակ մնում է խաչի վարժարան մէջ, այնտեղից դուրս է գալի և աւելի խելօքացած և աւելի իւր վարքն ուղղած։

Տեսնո՞ւմ էք, ով քրիստոնեայ եղբարք և քորք, որպիսի օգուտ է բերում մեզ խաչը։ Սուրբ մարդիկն, երբոր իրանց վերայ առնում էին խաչն՝ ուրախանում էին, երբ որ կրում էին՝ պարծենում էին. իսկ երբ որ ցած էին դնում՝ տրտմում էին. բայց մենք ընդհակառակը վախենում ենք խաչի մինչև անգամ ամենափոքր ծանրութիւնից, ու տրտնջում ենք, երբ որ մեզ վերայ գալիս է որևիցէ նեղութիւն։ Մի՞թէ այսպէս պէտք է գնալ Քրիստոսի ետևից։ Մի՞թէ այսպէս է հարկաւոր խոստովանել մեր հաւատը դէպի մեր Փրկիչը։

Ուրեմն վեր առնենք անձնուրացութեան խաչն ուրախութեամբ, ու կրենք շնորհակալութեամբ և համբերութեամբ։ «Իմ լուծս քաղցր է, և իմ բեռս թեթև», հաւատացնում է մեզ Ինքը մեր Փրկիչը։ Ամէն։

(Թարգմ. Ռուս.) Կարապետ Գ. Տէր Յակոբեանց Աղացի.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՌՈՒՍԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ *).

Հոգևոր Դպրոց են կոչվում այն դպրոցները, որոնք չորս դասարանական դասընթաց ունին և ընդունում են իրանց մէջ ուղղափառ դաւանութեան հոգևորականաց որդիքը տարրական կրթութիւն տալու նոցա. ուրեմն դոցա նպատակն է միջակ դասակարգի երեխաներին տալ տարրական ուսումն և կարևոր կրթութիւն։ Թէպէտ և կանոնին համաձայն պէտք է ընդունուին այդպիսի դպրոցներում միայն հոգևորական կոչմանը պատկանող դասակարգի որդիները, բայց միևնոյն ժամանակ ընդունվում են և ուրիշ դա-

(*) Վերոյիշեալ տեղեկութիւնները հանած եմ արքունի դպրոցաց ընդհանուր ծրագրից. Սամ. Թարգմ.

սակարգերի որդիք թոշակով, եթէ դոքա պատկանում են Ռուս դաւանութեան։ Ցիշեալ դպրոցների դասընթացն աւարտողները կարող են մտնել հոգևոր սեմինարեաները։ Այդ կարգի դպրոցներ գտնվում են թէ նահանգական և թէ գաւառական քաղաքներում։ Այդպիսի դպրոցների դասընթացն աւարտողները՝ ինչպէս և չաւարտողները, ստանում են իրենց գիտութեանն և վարքին համեմատ վկայագիր դպրոցի վարչական անդամների ստորագրութեամբ։ Նոքա՝ որոնք աւարտել են դպրանոցի ամբողջ դասընթացը և չեն մտած հոգևոր սեմինարիայ, քաղաքական ծառայութեան մէջ մտնելու ժամանակ, եթէ վայելում են ծագման իրաւունք, չեն ենթարկվում այլ ևս քննութեան, առաջին աստիճան (ЧИНЪ) ստանալու համար։

Այդպիսի դպրոցներն ունին իրենց մօտ հասարակաց համար բնակարաններ, որոնց մէջ ընդունվում են կամ բոլորովին առանց թոշակի և կամ պակասացրած թոշակով տեղական հոգևորականների որբ երեխաները, ինչպէս և չքաւոր հոգևորականներինը՝ եթէ որ ունենում են դոքա գերազանց վարք ու բարք և լինում են յառաջադէմ ուսման մէջ։ Տեղական հանգամանքներին նայելով աշակերտներն ընդունվում են կամ լիաթոշակ գիշերօթիկներ և կամ այնպիսի գիշերօթիկներ, որոնք չեն ստանում հագուստ։ Ընդունելութեան համար խնդրագիրը տրվում է յանուն տեսչի, որոյ հետ ներկայացնում են նոյնպէս ծննդական վկայագիր և կամ թէ չափաբերական գրքից քաղուածք իրենց ծննդեան վերաբերեալ։

Այդպիսի ուսումնարանների Առաջին դասարանն ընդունվում են 10—12 տարեկան երեխաներ, որոնք կարողանում են կարդալ և գրել ռուսերէն, և միայն կարդալ սլաւոներէն (եկեղեցական լեզու)։ պէտք է գիտենան դոքա հասարակեալ աղօթքները։ քրիստոնէական վարդապետութեան տարերքն և շորս գործողութիւնը թուաբանութիւնից։ Կարճ ասել հոգևոր դպրոցի Առաջին դասարան մտնելու համար աշակերտը պէտք է իմանայ մերձաւորապէս այն ամենն, ինչ որ ուսանում են մեր երեք տարուայ դասընթացով ծխական դպրոցներում։

Հ-Գ՝-ոը ԱԷՄՆԱՐԷԱՆԷՔ ԿԱՄ ԹԷՄԱԿԱՆ ԴՊՐԱՆՈՑՆԷՔ։

Թեմական դպրանոցի լիակատար դասընթացն աւարտողները՝ իրենց յառաջադիմութեանը նայելով բաժանվում են երկու դասակարգի։ Առաջին կարգին համեմատ աւարտողները ստանում են ուսանող անունը (ստուդենդ)։ Թեմական դպրանոցի ուսանողները հոգևոր ատեանների և հոգևոր դպրոցների ծառայութեանը մտնելու ժամանակ, նախապատիւ են համարվում նոցանից, որոնք չեն ստացել «դոբրոյ» կոչումը։ Իսկ երբ որ կամենում են մտնել քաղաքական ծառայութիւն ընդունվում են XIV կարգի աստիճանով, առանց ծագման զանազանութեան։

Երկրորդ կարգի աշակերտները՝ որոնք ստացել են թեմական դպրանոցի դասընթացն աւարտելու գոհացուցիչ վկայագիր առանց արժանանալու «դոբրոյ»

պէնդ կոչման, քաղաքական ծառայութիւն մտնելու ժամանակ, եթէ ունին ծագումն կամ արտօնութիւն ծառայութեան, ընդունվում են ներգործական ծառայութեան մէջ և ըստ զօրութեան օրինագրքի III հատորի 593 յօդուածի ստանում են աստիճան որոշեալ ժամանակն ծառայելուց զկնի։ Թեմական դպրանոցում աւարտողների վկայագիրը (аттестатъ) ի նկատ է առնվում հոգևոր ակադէմիայում և ուրիշ բարձր ուսումնական հիմնարկութիւններում, երբ այդպիսի վկայագիր ունեցողները կամենում են շարունակել իրենց կրթութիւնը յիշեալ բարձր հիմնարկութիւններում։ Հանրակրթիչ ուսման դասընթացն աւարտողներն ընդունվում են համալսարաններում և լեցիօններում, երբ համառօտ հարցաքննութիւն են կարողանում տալ երկու հին դասական (կլասիքական) լեզուներից, Ռուսաց լեզուից և մաթեմաթիկայից։

Թեմական դպրանոցներում (սեմինարիաներում) ընդունվում են հետևեալ կանոններով.—

Ամենայն տարի ընդունվում են Ռուս դաւանութեանը պատկանող ամենայն դասակարգից պատանիներ թեմական դպրանոցներում, թէ հարկաւոր եղած ուսումն ստացած լինին ուսումնարաններում և թէ տանը՝ առանձին պարապելով։ Ընդունվում են թեմական դպրանոցի թէ Առաջին դասարանը, և թէ հետևեալ դասարանները, բացի վեցերորդ դասարանից։ Առաջին դասարանը մտնելու համար պահանջվում է նախորոշ հասակ։ Աստուածաբանական առարկաներն ուսանելու համար ընդունվում են հինգերորդ և վեցերորդ դասարաններում այնպիսիները՝ որոնք աւարտել են մի որ և է ուսումնական հիմնարկութեան դասընթացը, նաև այնպիսի անձինք, որոնք ստացել են առ տնին կրթութիւն և չեն փոքր տասնևութն տարեկանից.— Առաջինները քննվում են աստուածաբանական այն առարկաներից՝ որք չեն աւանդուել աշխարհական ուսումնարաններում. իսկ վերջիններն ենթարկվում են քննութեան՝ թեմական առաջնորդի տեսութեանը համեմատ։

Խնդիրները տրվում են յանուն տեսչի (ректоръ)։ Օգոստոսի մէկից ոչ ուշ, որի հետ և վարուց և յառաջադիմութեան վկայագիրն՝ եթէ դպրանոց մտնողն աւարտել է որ և է հիմնարկութեան մէջ, իսկ եթէ առ տնին կրթութիւն է ստացել՝ այն ժամանակ միայն ծննդական վկայագիրը խնդրի հետ կկցեն։ Խնդիրներն ընդունվում են Յունիսին և Դեկտեմբերին, կամ Սեպտեմբերին և Յունվարին։ Սեմինարիաներում լինում են արքունի հաշուով սովորողներ, գիշերօթիկ թոշակառուներ, և երթևեկներ։ Առաջինների մէջ ընդունուած են որբեր և չքաւորների երեխաները։ Լիաթոշակ գիշերօթիկները վճարում են տարեկան 90 րուբլի ամենայն ծախուց համար. իսկ այն գիշերօթիկներն՝ որ միայն կերակուր են ստանում, վճարում են տարեկան 45 ր. կամ որ երթևեկներն ուսանում են առանց վճարի։

Ուսումնական առարկայից ծրագիրը հոգևոր Թեմական դպրանոցների համար.

Առաջին դասարան.

Կրօն. — Հին և Նոր կտակարանի պատմութիւնը Րուդակովի ձեռնարկի վերայ. ընդարձակ քրիստոնէական վարդապետութիւն։ Մեկնութիւն և բացատրութիւն ժամասացութեան, պատարագի արարողութեան և եկեղեցական կանոնագրութեան. վերջինս անցնումն հետեւեալ ձեռնարկներով. — «Եկեղեցական կանոնագրութիւնը սովորելու համառօտ ձեռնարկ» Միխայիլովսկի քահանայինը. «Համառօտ տեսութիւն ժամերգութեան գրքերի» — Նիկոլսկի քահանայի. «Եկեղեցական կանոնագրութեան համառօտ ծրագիր» — գործ Նորգով աւագ քահանայի։

Ռուսաց լեզու. — Քերականութիւն Ռուս լեզուի ամբողջապէս և լիակատար։

Լատինական լեզու. — Գրել ըստ թելադրութեան, հիմնաւոր գիտութիւն բառակազմութեան և համաձայնութեան. թարգմանութիւն թեթեւագոյն յօդուածների՝ հռովմէական վիպագրութիւններից (Կորնէլիոս Նեպոտ, Կուրցիոս. Իւլիոս և Կեսար) և Ֆէդրայի առակները։ Վերջինս հասկանալու համար. տալ ծանօթութիւն չափաբերութեան կանոնների մասին։

Յունաց լեզու. — Լիակատար և մանրամասն գիտութիւն բառակազմութեան և համաձայնութեան գլխաւոր կանոնաց. այնպէս որ դիւրին յօդուածներ թարգմանելը կարելի լինի։ Կիւնէրի քերականութիւնից թարգմանել կրթութիւնները ռուսերէնի. թարգմանել նոյնպէս Ղուկասու աւետարանը և Գործք Առաքելոցը ռուսերէն։

Աշխարհագրութիւն. — Հիմնաւոր գիտութիւն ընդհանուր և Ռուսիոյ աշխարհագրութեան. առանց դժուարութեան գտնել քարտէզի վերայ իւրաքանչիւր պետութիւն և նշանաւոր քաղաքները, գետերը և այլն, համր քարտէզի վերայ կարողանալ որոնել և գծագրել կանոնաւորապէս Ռուսաց պետութիւնը և Ռուսիայի նշանաւոր տեղերը։

Երկրորդ դասարան.

Առաջին դասարանում անցածից զատ՝

Կրօն. — Ս. գրքի մասին եղած գիտութիւնից. — պատմական տեղեկութիւն Ս. գրքի մասին. — բաժանումն Ս. գրքերի գրութեան, ժամանակի և բովանդակութեան համեմատ. ծանօթութիւն Կանոնական և Պարականոն գրքերի մասին։ Թուումն և անուանումն Հին և Նոր կտակարանի օրէնսդրական գրքերի, տեղեկութիւն Հնգամատեանից հեղինակի մասին. թէ ինչպէս է անուանվում Ծննդոց գիրքը Հրէից և Յունաց Աստուածաշնչի մէջ. նորա պարունակութեան էական առարկայն և այն ժամանակամիջոցը, որ պարունակումէ իւր մէջ նորա բովանդակութիւնը. — բաժանել նորան մասերի և իւրաքանչիւր մասի ընդհանուր բովանդակութեան ծրագիրը, գրութեան ժամանակը, տեղը և նպատակը։ Հնգամատեանի միւս գրքերն եւ

պէտք է այս օրինակով իմաստասիրել.— Նլից, Ղևտացւոց, Թուոց և Երկրորդ Օրինաց. Ընթերցումն Հնգամատեանի հանդերձ մեկնողական բացատրութեամբ.

Գրաբար.— Տեսութիւն գրականութեան կամ գպրութեան Ռուսաց. Ստայիւնինի ձեռնարկով.

Պատմութիւն.— Հին և Միջին պատմութիւն մինչև Կարլոս Մեծը՝ Իլովայսկու ձեռնարկով (Միջին հասակ), պէտքէ գիտենալ ճշդիւ ըստ այնմ ժամանակագրութիւնը և ցոյց տալ պատմական քարտէզների վերայ նշանաւոր տեղորայք.

Հնդհունգէ (Ալգէբրայ).— Սոմովի ձեռնարկի վերայ գիտենալ առաջին ութ գլուխը.

Լատինական լեզու.— Բացի քերականութիւնը լիակատար կերպով իւր բոլոր մասերի վերաբերմամբ գիտենալուց, Ցակովլ Սմիրնովի լատիներէնի համար յօրինած «Ընդարձակ ձեռնարկով» թարգմանել Տիտուլիվեայիկ (fasti) մանրակրկիտ վերծանութեամբ իմաստասիրել վերջապէս (гекзиметръ) տեսութիւնը. վերջապէս՝ գրաւոր կրթութիւն՝ թարգմանելով Ռուսերէնից լատիներէն.

Յունական.— Ուսանել ըստ Պիւնէրի ձեռնարկի (թարգմանութիւն Նովոսլի) հանդերձ վերծանութեամբ կանոնաց՝ թարգմանելով Ռուս լեզուից Յունարէն, այն կրթութիւնները, որոնք գտնվում են ձեռնարկի մէջ, և թարգմանել կարդալ, Քսենոֆոնտի Անաբասիսից.

Ֆրանսերէն և Գերմաներէն.— Ըստ կանոնի ընթեռնուլ և գրել, ուսանել բառակազմութիւնը համեմատ ձեռնարկներիս.— «դասագիրք Ֆրանսիական լեզուի գիմնազիական ստորին դասարանների համար» Մարգոյ. «Դասագիրք Գերմանական լեզուի ուսուցման գիմնազիոնների ստորին դասարաններում».— Հանեման.

Երրորդ դասարան

Բացի՝ Առաջին և երկրորդ դասարաններում աւանդածներից —

Աշխ.— Ս. գրքի մասին եղած դպրութիւնից պահանջվում է գիտենալ Հին կտակարանի պատմական գրքերի բովանդակութիւնը.— օրինակ՝ Յեսուսնաւեայի գրքի մասին. (գրքերը գրողների մասին տեղեկութիւն. Հայեցք նոցա բովանդակութեան վերայ և բաժանումն մասերի. Գրութեան ժամանակը, տեղը և նպատակը). Ըստ այսմ եղանակի իմաստասիրել և միւս գրքերը.— Դատաւորաց, Հռութայ, Առաջին, Երկրորդ, Երրորդ և Չորրորդ գրոց թագաւորաց. Առաջին և Երկրորդ գիրք Ժողովոցի. Առաջին գիրք Եզրասայ, Նեմանի, Եսթերի. Երկրորդ գիրք Եզրասայ, Տովբիթի. գիրք Մակաբայեցւոց և Երրորդ գիրք Եզրասայ.

Գրաբար.— Ռուսաց գրականութեան պատմութիւնը, վերջացնելով Գոգոլից յետոյ եղած Ռուսաց գրականութեամբը. Սոֆոնովի ձեռնարկով. Զեռնոբիզէ նոր գրականութեան վերաբերեալ.— Ռուսաց հին և նոր գրա-

կանութեան պատմութեան։ Ա. Գալախով։ «Պատմական Խրիստոմատեայ (ընտիր հատուածք)։ Գալախովին և Բուսլայիվին։

Պոպոնիէն։ — Միջին դարու պատմութիւնը վերջացնել Իլովայսկու ձեռնարկով։

Պատմութիւն Ռուսաց մինչև Պետրոս Մեծի ժամանակը, ձեռնարկ Բոգդէ-Վլենոյ։

Հանրաւոյէ։—Յոմալի ձեռնարկով նորա մնացած միւս գլուխները։

Եբէրշոֆ-Ռիէն։—Բոլոր երկրաչափութիւնը, Բոսսէյի ձեռնարկով։

Լոֆինեբէն։—Թարգմանել կարողանալ Ս-էն-սէց և Օվիդէ-ի-նէց, և կրթութիւն գրաւոր։

Ցունարէն։—Թարգմանել կարողանալ Հերոդոտի պատմութիւնից, և Հոմերոսի Ոդիսիականից, հանդերձ Ցոնիական բարբառի ձևերի գիտութեան և վերջափեան գրուածոց կանոնների վերծանութեան։

Ֆրանսերէնից և Գերմաներէնից։—Հասկանալ քերականութիւնն և կարողանալ թարգմանել։ Դասագրքերը նոյնն են։

Զորրորդ դասարան

Նախորդ երեք դասարաններում աւանդեալներից զատ։—

Կրօն։—Ս. Գրքից իմանալ Հին կտակարանի Վարդապետական գրուածները։

Տրամաբանութիւն։ — Ամբողջ տրամաբանութիւնը. Լինդնէրի դասագրքով (թարգ. Սվէտլինի)։

Պոպոնիէն։— Նոր Դարի Ընդհանուր պատմութիւն մինչև XVIII դարը։ Իլովայսկու դասագրքով. և Ռուսաց պատմութիւնը՝ Պետրոս Մեծից սկսած՝ մինչև XVIII դարը՝ /ից Արևմտեան Եւրոպայի իրողութեանց և սկիզբն XIX դարու Բոժդեստվենսկու ձեռնարկով։

Լանդէնաշֆոնիէն։—Պարտաւորապէս ուսանել եռանկիւնաչափութիւնը ձեռնարկով։ — Դիմիտրեվ ուղղագիծ եռանկիւնաչափութեան սկզբնական կանոնները։ Պասկալեան օրէնք։—Տիաժոլովի և Սեմիլեսովի ձեռնարկով։

Լոֆինեբէն։—Թարգմանել կարողանալ Վերգիլիոսի Էնէականից։ Հորացիոսի երգիծարանութեան ընտիր տեղերը, Կիկերոնի և Սենեկայ փիլիսոփայական ճառերը։

Ցունարէն։—Թարգմանել կարողանալ Հոմերոսի Ոդիսականից և Դեմոսթենէսի ու Իսոկրատէսի ճառերից։

Ֆրանսերէն և Գերմաներէն։—Հիմնաւոր գիտութիւն քերականութեան, և կարողանալ թարգմանել օտար լեզուից Ռուսերէն և հակադարձը։ Բացի սորանից՝ շարադրել Ս. Գրքից տրամաբանութիւնից և գրականութիւնից առաջարկած խնդիրներին համեմատ։

Հինգ՝-երորդ դասարան.

Բացի նախորդ չորս դասարաններում անցածներից։—Կրօն։—Ուսանել մարգարէական գրքերի բովանդակութիւնը և Հին կտակարանի կանոնական գրքերի պատմութիւնը։

Հ-ՓԵԲՐՈՒԱՐԻ։—Ամբողջ հոգեբանութիւնը։ Իբրև ձեռնարկ կարող է օգտաւէտ լինել Խէ-Փ-վէնէ։ Ընթացք Հոգեբանութեան։

ՄԱՐՏ։—Ամբողջ դասընթացը Փիզիքայի։ Կը-Է-վէնէ ձեռնարկով։

ՏԵԿՏԵՄԲԵՐԻ։— Աստղաբաշխական աշխարհագրութեան սկզբնական կանոններն և Փիզիքական աշխարհագրութեան համառօտ ծրագիրը՝ ըստ Վ. Ջէնինի։

ԼԻՆԵՍԻ։—Թարգմանել կարողանալ Դիֆերենցից, Սինեկայից, Լակտանցիոսից (de Fulsa religione) և Ս. Օգոստինոսի (de civi tate Dei)։

ՅՈՒՆԻՍԻ։—Թարգմանել կարողանալ, Պղատոնից և Պլուտարքոսից (Սոկրատի ապօլոգիան Կրիտոն)։ Տեսութիւն ֆիզիոֆ-յ-ան Է-ր-ոպ-ոլ-ոն։ Թարգմանել հարցաքննուողը պէտք է շարադրութիւն գրէ՝ Ս. Գրքից, գրականութիւնից, տրամաբանութիւնից, հոգեբանութիւնից և փիլիսոփայական վարդապետութիւնից առաջարկած խնդիրներին համեմատ։

ՀԻՆԳՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆՆԵՐ (Ակադեմիա)։

Գտնվում են հոգևոր ճեմարաններ.— Ս. Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Կիևվում և Կազանում։

Ճեմարանում ընդունվում են ուղղափառ դաւանութեան ամենայն դասակարգի պատկանող ուսանողները, որք ցանկանում են մտնել ճեմարան, տալիս են խնդիր յանուն վերատեսչի մինչև 15 ն Օգոստոսի, կցելով խնդրի հետ, ուղարկելով այն բոլոր վկայագրերն, որոնք պահանջվում են համալսարան մտնելու համար ևս։

Ուսանողներն ընդունվում են տարին մի անգամ՝ ուսման տարու սկզբին և միմեայն առաջին ընթացքում (курсъ) —վասնորոյ՝ Օգոստոսի երկրորդ կիսում բացվում է ճեմարանում գրաւոր և բանաւոր ստուգիչ հարցաքննութիւն դպրանոցական և գիմնազիոնական ուսանելեաց ընթացքից ամեն միանգամ ճեմարանի խորհրդի կարգադրութեանը համեմատ։ Յառաջագէմ հարցաքննութիւն տուողներն ընդունվում են արքունի հաշուով, եթէ կամենան, ազատ տեղերին համեմատ։ Ընդունուած ուսանողներն անյապաղ ընտրում են իրանց համար ճեմարանական ուսման երեք բաժիններից մինը կամ միւսը։ Իրենց հաշուով կեցողներն ընդունվումեն ճեմարանի շինուածքում՝ որքան կներէ ճեմարանի ընդարձակութիւնը։ Նոքա կարողեն ընդունուել կամ լիակատար վճարով իբրև գիշերօթիկներ, կամ իբրև կիսաթոշակ ուսանողներ, որոնք չեն ստանում միայն հագուստը։ Լիաթոշակներն և կիսաթոշակները վճարում են ըստ քառամսեայի (третъ)։ և այն ևս յընթացս առաջին քառամսեայի ամսուայ՝ առաջին կիսում, այդ պահանջին բաւարարութիւն չտուողները նշանակեալ ժամանակի անցնելուցն զկնի, զրկվում են իրաւունքից օգտուել ճեմարանի մէջ բնակութիւն և ապրուստ ստանալուց։ Միևնոյն ժամանակ չվճարած ժամանակի հաշիւը պահանջվում է նոցանից։ Այն դէպքում՝ երբ լիաթոշակ կամ կիսաթոշակ ու-

ուսանողները թողում են ճեմարանը քառամեայն չլրացած, նոցա վճարած դրամը չէ վերադարձնվում իրենց։

Արքունական հաշուով ուսանողները՝ ճեմարանական ընթացքն աւարտելուց զկնի, պարտաւոր են ճեմարանում ծառայել իւրաքանչիւր տարուայ պահպանութեանը համար մի և կէս տարի հոգևոր ուսումնարանական իշխանութեան ներքոյ։—Ներգործական (дѣйствительный) ուսանողները հոգևոր դպրոցներում, իսկ կանդիտատներն և մագիստրոսները թեմական դպրոցներում կամ հոգևոր ճեմարաններում, ուր որ նոցա՝ իշխանութիւնը կնշանակէ, հակառակ դէպքում վերադարձնում են այն գումարը, որ գործ է դրուել նոցա պահպանութեան համար ճեմարանում, համեմատ այն ժամանակին, որ մնացել են ճեմարանում և կամ չծառայած ժամանակի նկատմամբ, ճեմարանի ուսանողներից, որք սովորել են արքունի հաշուով, բայց իրենցից անկախ պատճառաւ չեն ստացել պաշտօն հոգևոր իշխանութեան դպրանոցներում, մնելով հոգևորական պաշտօնի մէջ, կարող են ճեմարանի ուսման վճարից ազատուել։ Ճեմարանի մի դասընթացից (курсъ) միւսն անցնելու ժամանակ ենթարկվում են հարցաքննութեան։

Ճեմարանական դասընթացն աւարտելուց յետոյ, ուսանողները ստանում են մրցանագիր. և ըստ այնմ կոչվում են.—дѣйствительный студентъ և кандитатъ (թերևս կարելի լինի հայերէն ասել լոկ աւարտող ուսանող և արտօնաւոր ուսանող)։ Անցնելով չորրորդ դասընթացը (курсъ) նոքա ընտրում են այդ դասընթացում լսելու համար այն առարկաներն իրենց բաժնի որոնցից պէտք է հարցաքննուին յաստիճան մագիստրոսութեան և լինել ուսուցիչ թեմական դպրանոցներում։

Չորրորդ դասընթացն աւարտողներից ոմանք հարցաքննվում են այդ դասընթացի գիտութիւններից մագիստրոսի աստիճան ստանալու։ Այդ հարցաքննութիւն տուողներն՝ եթէ միևնոյն ժամանակ ներկայացնում են մի ուսումնական ճառ և պաշտպանում հրապարակաւ իրենց գրածը, ստանում են մագիստրոսի աստիճան։ Իսկ նոքա՝ որք հարցաքննութիւն են տուել բայց ուսումնական ճառի վերաբերմամբ գոհացուցիչ չեն, ստանում են միայն մրցանագիր ուսումնական աստիճանի և կոչվում են կանդիդատ, որք ունին իրաւունք դասախօսելու թեմական դպրանոցներում։

Սարգիս Քահանայ Բէգ-Նազարեանց.